

Diyalogun On Emri: Dinlerarası Diyalogun Temel Kuralları*

Prof. Dr. Leonard J. SWIDLER**

Çev. Kenan ÇETİNKAYA***

Batı dünyası başta olmak üzere tüm dünyada rağbet gören *diyalog* kavramı, günümüz İslam dünyasının öncelikli tartışma konuları arasına girmekle birlikte, çeşitli yönleriyle de uygulamaya çalışılmaktadır. Bu gelişmelere rağmen, dinlerarası diyalog çalışmalarında herhangi bir metodun ya da sistemin takip edilmeyişi, bizi bu konu üzerinde yazılan temel eserlerden biri olan, Profesör Leonard Swidler'in 1983 yılında kurucu editörü olduğu *Journal of Ecumenical Studies*'te yayınladığı ve Arapça¹, Almanca², Çince³, Japonca⁴ gibi birçok dile⁵ çevrilmiş "Dialogue Decalogue: Grounds Rules for Interreligious Dialogue" adlı eserini Türkçemize kazandırmaya itmiştir. Bundan dolayı, makalenin diyalog olgu-

* Leonard J. Swidler, "The Dialogue Decalogue: Ground Rules for Interreligious Dialogue, *Journal of Ecumenical Studies*, 20/1, 1983, ss.1-4.

** Katolik Felsefesi ve Dinlerarası Diyalog Profesörü, Temple Üniversitesi, Religious Studies Bölümü. Ayrıca "Journal of Ecumenical Studies" dergisinin kurucu editörü.

*** Arş. Gör. Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

¹ "al-Wasaya al-'Ashr aw Qawa'id al-Huwar al-Mulsiyah", *Majallat al-Fikr al-Islami al-Mustaqbali* (Tunus), 3, 13 (1986), s. 4-6.

² "Der Dialog Dekalog" *Erziehen Heute*, 34, 4 (1984), s. 21-25, "Der Dialog Dekalog" *Ökumenische Rundschau*, 33, 4 (Ekim, 1984), s. 571-574, "Der Dialog-Dekalog: Grundregeln für den interreligiösen und interideologischen Dialog," *Stimmen der Zeit* (Freiburg im/Br.), Ekim, 1984, s. 715-718

³ "Zongjiao zijian duihua de jiben yanzhe", terc. Wan Qian, *Jidujiao Wenhua Pinglun, Christian Cultural Review*, 1 (Nisan, 1990), s. 261-66

⁴ "Taiwano jukkai", *Shukyokantaiwa no kanosei to kadai* (Tokyo: Chuogakujutusu kensyusho, 1993), s. 414-419

⁵ Ayrıca bkz. http://astro.temple.edu/~swidler/swidler_cv-final.html erişim tarihi 28/03/2011

su üzerine yapılan çalışmalara zenginlik katacağı düşüncesindeyiz. Halen Temple Üniversitesi Religious Studies bölümünde profesörlük yapan Amerikalı teolog ve felsefeci Dr. Leonard Swidler, gerek yarım asrı aşan yaptığı akademik yayınlar gerekse de dinlerarası diyalog çalışmalarıyla alana önemli katkılarda bulunmuştur. Tercüme ettiğimiz bu makalesinde Swidler, diyalogun tanımını yaptıktan sonra genel anlamda dinlerarası - ideolojilerarası diyalogda göz önünde bulundurulması gereken on temel noktayı "Diyalogun On Emri" şeklinde isimlendirdikten sonra incelemiştir. Bunları çeşitli yönleriyle ele aldıktan sonra son bölümde diyalogun "üç ana" safhasından bahsederek sahici diyalogun ancak bu merhaleler takip edildiği zaman oluşabileceğini vurgulamaktadır.

Diyalog, temel amaçları değişmek ve gelişmek olan ve bundan dolayı karşısındaki diyalog partnerinden öğrenmek isteyen iki veya daha fazla ayrı görüşten kişinin ortak konu üzerinde konuşmasıdır. Diyalogun bu temel tanımı diyalogun ilk emrini de oluşturmaktadır.

Geçmişte, dini-ideolojik çerçevede, bizden farklı olanlarla, örneğin Katoliklerle Protestanlar, ya rakibi mağlup etmek ya da onun hakkında yeni bir şeyler öğrenip ona karşı daha iyi mücadele etmek yahut ta en iyi deyimle onunla müzakere etmek için bir araya gelirdik. Diğerleriyle en kısa karşılaşmalar dahi karşılıklı meydan okuma şeklinde olurdu (şöyle ki bunlar bazen açık bir polemikleşmeyle bazen de daha kurnazca yapıldı ancak her zaman ötekini yenme hedefi vardı) çünkü kesin doğrunun bizde olduğuna her zaman inanmıştık.

Ancak diyalog tartışma değildir. Diyalogda her partner diğerini mümkün dairede en doğru ve en içten şekilde anlayabilmek için olabildiğince açık ve anlayışlı olarak dinlemelidir. Bu tür yaklaşım otomatik olarak, diyalog partnerimizde bulduğumuz herhangi bir noktanın ikna edici olması ve eğer bu konuda yeterince samimiysek, bizi değişime zorlayacağını kabul etmemizi varsaymaktır ki değişmek rahatsız edici olabilir.

Tabi ki burada belirli bir diyalog çeşidi hakkında konuşuyoruz; bu da dinlerarası ve ideolojilerarası diyalogdur. Bu durumda diyalog partnerlerinin "hayatın anlamı ve ona göre yaşama" olan dini-ideolojik bir konu hakkında tartışmaları yeterli değildir. Bilâkis, onlar diyaloga her halükarda ciddi bir şekilde, dini ya da ideolojik bir toplulukla özdeşleşen bireyler olarak girmek zorundadırlar. Örneğin eğer ben ne Hıristiyan ne de Marksist'sem, onları dinleyebilme, bilgilenme amaçlı sorular sorabilme ve bazı yararlı yorumlar yapabilme rağmen, Hıristiyan-Marksist diyaloguna "partner" olarak katılamam.

Şurası çok açık ki dinlerarası ve ideolojilerarası diyalog daha yeni ve ham bir şeydir. Geçmişte onu tam olarak en azından asıl anlamında yapamadık. Peki, bu durumda bu yeni şeyi nasıl yapmalıyız? İleride sunulanlar, gerçek

anlamda diyalog yapılmak isteniyorsa, dinlerarası, ideolojilerarası diyalogun göz önünde bulundurulması gereken bazı temel kuralları ya da emirleridir. Bunlar teorik kurallar ya da gökten verilen emirler değil, bilakis zahmetli deneyimlerle öğrenilmiş prensiplerdir.

İlk Emir: *Diyalogun öncelikli amacı öğrenmek ve böylece gerçeği anlamada ve algulamada kendini geliştirmek ve değişmek, sonra da ona göre yaşamaktır.* Asgari olarak, diyalog partnerimin “buna” inanmaktan ziyade “şuna” inanıyor olduğunu öğrenmem aynı oranda ona karşı davranışlarımı değiştirir ve davranışlarımdaki değişim de beni değiştirir. Diyaloga, tartışmalardaki gibi ötekisini değişime zorlama temennisıyla değil, bilakis öğrenmek, değişmek ve gelişmek için gireriz. Diyalogdaki temenni, tartışma yapılırken ortaya çıkan kabalığa ve sıklığa ters orantıda gerçekleşmektedir. Öteki taraftan, her partner diyaloga öğrenme ve kendini değiştirme amacı güderek girdiği için, onun kendisiyle diyalog yaptığı partneri de değiştirecektir. Böylece, tartışmanın temel hedefi olan karşısındakini değiştirme olgusu, diyalog yapıldığında daha etkili bir biçimde çoktan yerine getirilmiş olacaktır.

İkinci Emir: *Dinlerarası ve ideolojilerarası diyalog, dini-ideolojik toplumlar içinde veya arasında olmak kaydıyla iki taraflı bir proje olmak zorundadır.* Dinlerarası diyalogun müşterek yapısından ve diyalogun öncelikli amacının her partner için öğrenme ve değişme olmasından dolayı, diyalog yapanlar diğer dinlerdeki diyalog arkadaşlarının –Luteranlarla Anglikanlar mesela– yanı sıra kendi dindeşleriyle da diyalogda edinmiş olduğu meyveleri paylaşmak için diyalog yapması gerekmektedir. Ancak bu şekilde olduğu takdirde nihayetinde toplumun tamamı öğrenebilir ve değişebilir, böylece (toplum) hakikate dair daha fazla bakış açısına doğru hareket eder.

Üçüncü Emir: *Her katılımcı diyaloga tam bir samimiyet ve dürüstlikle girmek zorundadır.* Dini-ideolojik geleneğin büyük ve küçük problemlerinin hangi yönde olduğu ve gerekirse de katılımcılarının gelenekleriyle hangi noktalarda zorluklar yaşadıkları ortaya konmalıdır. Diyalogun hiçbir yerinde yapmacılığa yer yoktur.

Aynı şekilde, her katılımcı karşısındakinden tam bir dürüstlük ve samimiyet ummalıdır. Dürüstlüğün eksik olduğu bir anlayış diyalogu nasıl engelliyorsa; aynı şekilde, karşısındakinden dürüstlük beklemenin olmadığı bir durumda da diyalog olmaz. Kısaca güven yoksa diyalog da yoktur.

Dördüncü Emir: *Dinlerarası ve ideolojilerarası diyalogda kendi düşüncemizde olan ideal olguları partnerimizin uygulamalarıyla karşılaştırmamalıyız. Bilakis kendi*

ideal olgularımızı partnerimizin ideal olgularıyla ve kendi uygulamalarımızı partnerimizin uygulamalarıyla karşılaştırmalıyız.

Beşinci Emir: *Her katılımcı kendisini tanımlamak zorundadır. Örneğin, sadece bir Yahudi, Yahudi olmanın ne anlama geldiğini tanımlayabilir. Diğerleri ise sadece Yahudiliğin dışarıdan nasıl görüldüğünü anlatabilir. Daha da ötesi, diyalogun dinamik bir araç olmasından dolayı, (her katılımcı öğrenmektedir), o Yahudi değişecek ve böylece sürekli bir şekilde derinleşecek, gelişecek ve Yahudi olarak kendi yaptığı tanımı da değiştirecektir. Aynı zamanda da kendi Yahudi dindaşlarıyla da devamlı surette diyalogda bulunmasına dikkat edecektir. Bundan dolayıdır ki her diyalog partneri, kendi geleneğine göre otantik bireyin ne anlama geldiğini açıklamak zorundadır.*

Aynı şekilde, yorumlayan kişi, kendisini yapmış olduğu yorum içerisinde bulması gerekir. İşte bu “dinlerarası diyalogun elçisi” Raimundo Panikkar tarafından da sıkça tekrarlandığı gibi dinlerarası hermenötik’in altın kuralıdır. Doğru şekilde karşısındakini anlamak için, her diyalog katılımcısı doğal olarak kendi açısından partnerinin yapmış olduğu ifadenin ne anlama geldiğini açıklamaya çalışacaktır ki bu durumda partneri yapılan bu açıklamada kendisini bulması gerekir. “Bir Dünya Teolojisi”nin savunucusu Wilfred Cantwell Smith de yapılan ifadenin, dışarıdan katılan eleştirel gözlemciler tarafından da doğrulanabilir bir açıklama olma zorunluluğunu eklerdi.

Altıncı Emir: *Her katılımcı, özellikle de görüş ayrılıklarının olduğu noktalarda, kesin önyargılardan kaçınma düşüncesiyle diyalog sürecine katılmalıdır. Daha doğrusu, her partner diğer partnerini sadece açıklık ve anlayışla dinlememeli aynı zamanda kendi dini geleneğinde kalmak suretiyle partnerinin dediklerine katılmak için elinden geleni yapmalıdır. Kendi dürüstlüğünden taviz vermeden anlaşacakları bir noktaya gelir ki işte gerçek anlaşmazlıklar tam da buradadır. Bu noktalar, genellikle daha önceden de tasavvur edilen noktalardan çok farklı noktalar olmaktadır.*

Yedinci emir: *Diyalog ancak eşit durumdaki insanlar arasında veya İkinci Vatikan Konsili’nde de ifade edildiği gibi “par cum pari” şeklinde olur. Her taraf ta birbirinden öğrenmek için bir araya gelmelidir. Bundan dolayı, örneğin, eğer bir Müslüman Hinduizm’i ikinci planda tutuyor ya da bir Hindu İslam’ı ikinci sınıf olarak görüyorsa diyalog olmaz. Eğer bir Müslüman ve Hindu arasında sahici bir diyalog olması gerekiyorsa bu ancak Müslüman’la Hindu’nun birbirinden öğrenmek için bir araya gelmesiyle mümkün olur ki böyle bir durumda “eşit ile eşit” olur- “par cum pari”. Bu kural aynı zamanda tek yönlü diyalogun olamayacağını işaret etmektedir. Örneğin, 1960’lı yıllarda başlanılan Yahudi-Hıristiyan ilişkileri hakkındaki toplantılar dinlerarası diyalogun bir başlangıcı gibidir. Gayet anlaşılabilir ve doğru bir şekilde, bu toplantılara Yahudiler Hıristiyanlara*

sadece öğretmeye ve Hıristiyanlar da genel anlamda onlardan öğrenmeye gelmişlerdi. Ancak, eğer Hıristiyanlarla Yahudiler arasında otantik diyalogun yapılması isteniyorsa Yahudiler de esasında karşısındakinden öğrenmek için toplantılara katılmak zorundadırlar. İşte o zaman bu toplantılar “*par cum pari*” olur.

Sekizinci Emir: *Diyalog ancak karşılıklı güven temeli üzerine yapılabilir.* Dinlerarası ve ideolojiler arası diyalogun bir çeşit “müşterek” yönünün olmasına rağmen buraya katılımcılar bir dini grubun bireyi olarak -mesela Marksistler ya da Taoistler- katılırlar. Buna ek olarak şurası da temel bir esastır ki diyalogu yapanlar *bireylerdir*. Fakat bireyler arasındaki diyalog sadece kişisel güven üzerine inşa edilebilir. Bundan dolayı, ilk başta en zor konular üzerinde başlamamak, bilakis bazı ortak noktalar sağlayacak konular üzerine yaklaşımlarda bulunmak ve böylece temel insani güveni sağlamak mantıklı olmalıdır. Sonra da, inşa edilen bu temel güven derinleştikçe ve geliştikçe, anlaşmanın zor olduğu konular üzerinde konuşulabilir. Böylece, karşımızdakinden öğrenirken bilinen-den bilinmeyene doğru bir kayış olacak ve bu da diyalog ortamında ortak noktalardan -Yüzyıllar boyunca yaşadığımız düşmanlık yüzünden oluşan karşılıklı bilgisizlikten dolayı bu noktaları anlamamız zaman alacaktır- tartışmalı konulara doğru bir ilerleme şeklinde olacaktır.

Dokuzuncu Emir: *Dinlerarası - ideolojilerarası diyaloga giren kişiler kendilerine ve dini ve ideolojik geleneklerine karşı minimum düzeyde de olsa öz-eleştirel olmalıdır.* Bu tür özeleştiri eksikliği kişinin kendi dini geleneğinin tamamen doğru olduğu kanaatini uyandırır. Bu diyalogu zorlamakla kalmaz aynı zaman da imkânsız kılar çünkü biz diyaloga temel olarak öğrenmek için gireriz. Ancak, eğer geleneğimizin tamamen doğru olduğunu varsayarsak ve bizde kendi geleneğimizin hiç hata yapmadığı düşüncesi varsa, bu başkasından öğrenmemizi imkânsızlaştırır. Üstünde tekrar durmamız gerekirse, dinlerarası ve ideolojilerarası diyalogda kişi dini ve ideoloji bir geleneğe bütünlükle ve itaatle bağlı olmalıdır, ancak bunun da sağlıklı bir özeleştiriye dışlamaktan ziyade içine alması gerekir. Bundan yoksun bir şekilde diyalog olmaz-ve aynı zamanda dini inancında bütünlük de olmaz.

Onuncu Emir: *Her katılımcı nihayetinde partnerinin dini ya da ideolojisini içeren tecrübe etmeye çalışmalıdır:* Çünkü din ya da ideoloji sadece kafa ile alakalı değil, ancak bireysel ve toplumsal olarak ruhla, kalple ve “tüm”le (whole being) alakalıdır. John Dunne burada diğerinin dini ve ideolojik deneyimine bir geçişten ve oradan daha da aydınlanmış, genişlemiş ve derinleşmiş bir şekilde geri dönmeden bahseder. Raimundo Panikkar da şöyle der: “Dinin ne dediğini bil-

mek için onun ne dediğini anlamak zorundayız ve bunun içinde bir şekilde o dinde ne söylendiğine inanmamız lazım.” Örneğin, “ Bir Hıristiyan Hinduizm’i eğer Hindu değilse, bir şekilde Hinduizm’e girmemişse, hiçbir zaman tamamen anlayamayacaktır. Bir Hindu da hakeza bir şekilde Hıristiyan olmamışsa Hıristiyanlığı tamamen anlayamaz.

Dinlerarası, ideolojilerarası diyalog üç alanda uygulanır: Pratik, insanlara yardım için birlikte çalışmada; partnerimizin ideolojisini ya da dinini “içeriden” tecrübe etmeye çalıştığımız “manevi” yön veya derinlikte; idraki (understanding) ve hakikati (reality) aradığımız kognitif/ bilişsel yönde. Dinlerarası, ideolojilerarası diyalog üç safhadan gerçekleşir. İlk safhada, birbirimiz hakkında yanlış bilgileri terk etmeye ve birbirimizi gerçekte olduğumuz gibi öğrenmeye başlarız. İkinci safhada partnerimizin geleneğindeki değerleri fark etmeye başlarız ve onları kendi geleneğimizle uyuşturmaya çalışırız. Örneğin, Budist-Hıristiyan diyalogunda Hıristiyanlar meditasyon geleneğini daha da takdir etmeyi öğrenebilir; öte taraftan Budistler de peygamberlik ve sosyal adalet geleneğini daha çok takdir etmeyi öğrenebilirler ki her iki değer inhisarı olmamakla beraber geleneksel olarak güçlü bir şekilde öteki topluluğa bağlıdır. Eğer biz diyalogda yeterince duyarlı, devamlı ve ciddiysen zaman zaman üçüncü safhaya dâhil olabiliriz. Burada beraberce tüm tarafların daha önceden farkında olmadığı hakikate (reality), mânâya (meaning) ve doğruya (truth) ait yeni alanları keşfetmeye başlarız. Yalnızca diyalogda yapılan araştırmalar, kavramalar ve sorular sayesinde gerçeğin bizce yeni ve henüz bilinmeyen yönleriyle yüz yüze getiriliriz. (Burada) sabırla takip edilen diyalog, kendisiyle amel edeceğimiz yeni bir “vahyin/sezginin”, hakikate dair daha ötede bir “keşfin/ortaya çıkışın” (unveiling) vesilesi olabilir.

Birinci safhayla ikinci ve üçüncü safhalar arasında radikal bir farklılık bulunmaktadır. Sonraki safhalarda partnerimizin geleneğine dair başka değer (value) ve doğruya (truth) basit bir şekilde sayısal olarak eklemeye bulunmayız. Bilakis, kendi dini anlayışımızda değişikliğe (asimilasyon) uğradığımızda, o aynı oranda kendi kendimizi anlamamızı da değiştirecektir. Diyalog partnerimizin de benzer durumda olmasından dolayı, partnerimizin geleneğinin kendisi içerisinde yararlanacağı bir yoldan asimile edebileceği bizim geleneğimize ait derin değerlere ait elementlere otantik bir şekilde şahitlik yapabileceğiz. Her iki tarafın kendi geleneklerinin temel noktalarına otantik bir şekilde sadık kalmak suretiyle tüm yukarıda anlatılanlar tabii ki her iki taraf tarafından tam bir dürüstlük çerçevesinde yapılmak zorundadır. Ancak, temel noktaların diyalogun da etkisiyle değişik şekillerde tecrübe edildiği ve anlaşıldığı önemli yollar da, burada diyalog hem dürüst hem de açıklıkla yapılırsa- sonuç şöyle olacaktır: Hıristiyanlık ve/veya Yahudilik derin bir şekilde Budizmleşmiş olmasına rağmen değil tam tersine bundan dolayı Yahudi otantik bir şekilde Yahudi ve

Hıristiyan ise otantik bir şekilde Hıristiyan olacaktır. Aynısı Yahudileşmiş ve/veya Hıristiyanlaşmış Budizm için de geçerlidir. Burada hiçbir şekilde senkretizmden bahsetmiyoruz. Çünkü senkretizm değişik dinlere ait çeşitli elementleri, otantik diyalogda yeri bulunmayan, o dinlerin kendilerine ait bütünlüklerini dikkate almadan karmaşık bir özde birleştirmektir.

